

ФРАНЦУЗЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В СЕРЕДНЬОАНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ, ЗАФІКСОВАНІ НА АНТРОПОНІМНОМУ РІВНІ

Середньоанглійські назви прізвищового типу періоду активного формування англійської прізвищової системи, що фіксують у своїх антропоосновах французькі професійні назви, розглядаються у статті як джерела вивчення лексичних запозичень

Одне з важливих питань історії англійської мови є взаємовідношення між англійською та французькою мовами у період XII-XIV ст. Найістотнішим наслідком впливу французької мови на англійську було збагачення словникового складу англійської мови в XI-XIV ст. за рахунок запозичень з французької мови (біля 3 тисяч слів) [1: 190; 2: 160, 171]. Нормано-французькі запозичення цього періоду – це слова переважно французького походження, які набули вжитку у галузі управління і військової справи, релігії і юриспруденції, придворного етикету і кулінарії, одягу і туалету. Ці запозичення були настільки багатобічні, що викликали зміну семантичної структури словника англійської мови та утворення нових термінологічних сфер і синонімічних рядів [2: 160-161].

Мета статті полягає у вивченні особливостей французьких запозичень у середньоанглійській мові.

Наявність французького етимона встановлюється для численних середньоанглійських професійних назв. Серед них виділяють запозичення, що увійшли до англійської мови ізольовано, без інших однокореневих слів, здатних їх мотивувати; запозичення, зафіксовані значно раніше однокореневих іменників чи дієслів, які можуть розцінюватися як їх твірні основи; назви, які з'явилися в середньоанглійській мові майже одноразово з мотивуючими їх іменниками чи дієсловами або дещо пізніше. Доповнимо цей перелік запозичень назвами, зафіксованими в пам'ятках середньоанглійської мови у якості назв прізвищового типу, побутування яких на апеллятивному рівні можна припускати на основі кількох лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів.

Статистичні підрахунки запозичених французьких слів в англійській мові свідчать про те, що безпосередньо після норманського завоювання, тобто в період, коли найсильніше відчувався іноземний вплив в Англії, кількість запозичених слів була дуже незначною. А в XIV ст., коли англійська мова скрізь витісняла французьку, кількість французьких слів в англійській мові зростає в декілька разів (42% запозичень припадає на XIV століття, тобто на період формування англійської буржуазії як класу) [1: 192]. Цей парадоксальний факт пояснюється тим, що в XIV ст. в Англії розвивається та посилюється нова суспільна група – "третій стан" (купці, лихварі, ремісники), пізніше – клас буржуазії. Французькі слова, які до цього вживалися лише у колах "вищого світу", тепер проникаючи у мову середніх класів, розповсюджуються у мові широких кіл населення. Посилення суспільної ролі нового зростаючого класу супроводжується ростом культури цього класу, прагненням освіти, грамотності. На початку свого розвитку "третій стан" намагався прилучитися до культури панівних класів [1: 192], тобто вживати для своєї ідентифікації запозичені (тому з високим ступенем індивідуалізації носіїв) слова.

У кінці давньоанглійського періоду в Англії постала необхідність ідентифікувати людей, що носили однакові особові імена (Christian names), що зумовило появу "других імен" (second names), або так званих "прізвищ" (surnames), що пізніше розвинулися у прізвища в сучасному розумінні цього терміна [3: 7; 4: 296]. Ця необхідність була зумовлена ще й тим, що після норманського завоювання більшість давньоанглійських імен вийшла з ужитку і була замінена обмеженою кількістю французьких імен. Норманці на той час вже мали прізвища, багато з яких, в основному прізвища аристократів, були спадковими [5: 33], що посилило в Англії тенденцію до використання двокомпонентних (ім'я та прізвище) антропоформул.

Середньовічні прізвища були офіційними неспадковими найменуваннями і базувалися на основі реальних ознак їх носіїв [3: 6]. Дуже поширеним в той час (дещо більше в місті, ніж у сільській місцевості) було використання в якості прізвищ назв професійного заняття людини [1: 23]. У XII-XIII ст. заняття, на яке вказувало прізвище, співпадало з реальним основним заняттям носія цього прізвища [5: 29], у XIV столітті (зокрема у 2-ій пол.), коли прізвища починають набувати спадкового характеру, професія людини та її прізвище співпадають уже рідко (таке прізвище могло надаватися людині, яка мала особливі ознаки, що зближували її з якимось професійним працівником, або яка зрідка виконувала притаманну цій професії роботу) [5: 29].

Запозичені назви ремісників здебільшого повністю переносили в англійську мову свій морфемний склад. Спостерігаємо наявність в їх морфологічній структурі продуктивного в старофранцузькій мові словотворчого суфікса на позначення агенса –ієг, який походить, як і англійський суфікс –ег, від латинського –āgius. Відзначаємо також наявність відносно близького до нього іншого старофранцузького агентивного суфікса –ёог, –ёуг (старофранц. –oug), що походить від латинського –ог, –ōrem. Завдяки генетичній близькості суфіксів, при запозиченні старофранцузький суфікс –ієг замінювався на англійський суфікс –ег. Рідше такої заміні підлягали суфікси –ёог, –ёуг.

На підставі вивчення твірних основ назв прізвищового типу середньоанглійського періоду нами виявлено наступні запозичені з французької мови назви людей за професією, зафіксовані пам'ятками лише в якості антропооснов назв прізвищового типу. Ці назви увійшли до англійської мови ізольовано, без інших однокореневих слів, здатних їх мотивувати. Наведемо їх у складі антропоформул з вказівкою на рік фіксації та джерело.

Henry Laguillier 1188 P, Godfrey Aigillier 1206 P, Robert le Aguiller 1221 AssSa. OFr aiguillier, aguillier 'той, хто виготовляє голки'. Сучасні прізвища Aguila, Aguilar.

Luke le Ayler, le Ayeler 'reverer' 1287, 1304 LLB. OFr aillier, -iere 'торговець часником, бакалійник'. Сучасне англійське прізвище Ayler.

Ralph Berker 1185 Templars, Aluredus le Berkier 1193 P, John le Bercher 1212 Cur. OFr berchier, bercher, berkier, berker 'пастух'. Сучасні англійські прізвища Barker, Berker.

Terricus le Bulenger 1180 P. OFr bolonger, boulengier 'пекар'. Сучасне англійське прізвище Bullinger.

Sibilla la Custere 1254 AssSt. OFr coustier (m), coustiere (f) 'той, хто шиє перини або подушки'. Сучасне англійське прізвище Custer.

Walter le Ferrun c1179 Bart; Hervey le Feron 1277 AD. OFr ferron, feron 'коваль'. Сучасні англійські прізвища Fearon, Feron.

John le Filur 1275 SRWo; John le Fyler 1309 SRBeds. OFr fileur 'прядильник' (OFr fil 'нитка'). Сучасне англійське прізвище Filer.

Richard le Forseter, le Forceter 1311 ColchCt, John Forster 1315 AssCh, William le Forster 1341 AD, Richard Forstier 1381 AD. OFr forcetier 'той, хто виготовляє ножиці; ножар, торговець ножовими виробами'. AFr forcettes 'ножиці' < forces (1474 NED). Сучасне прізвище Forster.

Ansger Focarius, Fouuer 1084 GeldR, 1086 DB, Turkillus le Foer 1190 P, Hugo (le) Fuer 1219 AssY, Ralph Four 1219 AssL, Hugh de la Four 1275 RH, Roger le Fower 1279 RH. OFr fouuer, Lat focarius 'повар'. Сучасні англійські прізвища Fower, Foers.

Ralph le Fullun 1219 AssL, William le Fulun 1223 Pat. OFr fulun 'валяльник, шаповал, сукновал'. Сучасні прізвища Fulloon, Fullen.

Richard le Gramarie (gramaticus) 1201 Cur (на полі примітка 'Robertus clericus et persona est'), Richard le Gramarie, le Gramary, le Gramayre, William Gramayre 1219 AssY; Andrew le Gramare 1284 FA. 'граматик, вчений, звіддар'. Сучасне англійське прізвище Grammer.

Robert le Grant Venur 1293 AssSt John Gravener 1524 SRSf. OFr grand 'великий' veneor 'мисливець'. Сучасні прізвища Gravenor, Gravener.

Robert le gros Venour c1200 WhC, Warin le Grovenur 1259 AssCh. Fr gros veneur 'головний мисливець'. Сучасне прізвище Grosvenor.

Geoffrey Harpin DC, William Harepin 1185 Templars, Harpin 1231 Guisb, 1243 AssDu. OFr harpin 'арфіст'. Сучасне прізвище Harpin.

Hugo le Layner 1279 MESO, Gocous (Joyce) le Leyner, le Laner, le Wollemongere 1292 SRLo, 1312 LLB, 1301 Husting. OFr lainier, lanier 'торговець шерстю'. Сучасні англійські прізвища Lainer, Leiner.

Herewardus le Mire, Medicus 1212 Cur, Thomas le Myre 1256 AssNb. OFr mire 'лікар'. Сучасні прізвища Myer, Myers, Mier, Miers.

William le Osselur, Oiselur 1170, 1171 P, Alberic le Oselur 1208 FFC, Thorald le Osiller 1250 Fees, Robert le Oyseler 1255 AssSo, Godfrey le Hoselur 1279 RH, William le Vsseler 1332 SRSr. OFr oiseleur, oiseleur 'птахолов, мисливець', OFr oiselier 'торговець свійською птицею'. Сучасні англійські прізвища Oslar, Osler, Hosler.

Roger Peiure 1198 FFess, William Paiuer 1219 AssY, William Peyforer, le Peyfrer, Peyfore 1293, 1301, 1324 FFess, Vincent le Peuerer, le Peuerier AD. OFr peuvre 'перець', peuvrier, revrier 'торговець перцем, бакалійник'. Сучасні англійські прізвища Peever, Peevers, Peffer.

Adam le Pechur 1210 Cur; Nicholas le Peschur 1221 AssWo, John le Pechere 1242 Oseney. OFr pescheor, pescheour, pecher 'риболов'. Сучасні англійські прізвища Petcher, Peacher.

Eborard Penier 1275 RH, Thomas le Peniur ib., Maud Penir 1279 RH, John le Peynur ib., Robert le Penyr 1327 SREss. OFr reigneor, reignier, rignour 'гребінник'. William le Pinour 1292 SRLo також звався William le Horner 1295 LLB, тобто, можливо, виготовляв рогові гребінці. Пор. також Juliana le Pineresse, le Peyneresse 1281 MESO, a comber of wool or flax (OFr peignerresse). Сучасне англійське прізвище Pinner.

Alice le Retour 1279 RH, William Retour 1332 SRSx. OFr retier 'той, хто виготовляє сітки'. Сучасне англійське прізвище Retter.

Edmund Sein(e)tier 1160-8 ELPN, Benedict le Seintier 1197 P, le Sentier 1206 P, campanarius c1216-22 Clerkenwell, le Seincter c1230-40 ib., Simon le Sainter 1219 AssY, Roger Santer, le Sainter 1333 Riev. OFr saintier 'майстер, що виплавляв дзвони'. Сучасні англійські прізвища Senter, Center, Sainter, Santer.

Roger le Tuiler 1185 Templars, Alard le Tuiler 1198-1212 Bart, Richard le Tiwelur 1205 P, Nicol tyulur 1230 P, Hamo le Tewler 1276 LLB, John le Tuler 1281 ib. OFr tieuleor, tieulier, tiewelier, tuiweliere, tiuelier, tuilier 'той, хто виготовляє цеглину, черепичний майстер, покрівельник черепичних дахів'. Сучасні англійські прізвища Tiler, Tyler, Tylor.

Walter le Vyngnon 1333 MEOT. OFr vignon, vingnon, viegnon 'виноградар'. Сучасне англійське прізвище Vinen.

Про можливе побутування наведених вище антропооснов на апелятивному рівні свідчать: вказаний вище факт численності запозичень з французької мови внаслідок норманського завоювання; вживання для ідентифікації осіб запозичених слів як можливе залучення до культури панівних класів; фіксація розглядуваних назв прізвищового типу в період активного формування прізвищової системи англійської мови, коли у прізвища перетворювалися прізвиська, що ґрунтувалися на реальних ознаках носіїв. При запозиченні старофранцузький суфікс *-ier* замінювався на англійський суфікс *-er*; рідше такій заміні підлягали суфікси *-ëor*, *-ëur*, що є свідченням фонографічної адаптації, а в результаті – морфемної зміни. Про те, що розглядувані у цій статті назви прізвищового типу стали надбанням англійської мови, свідчить їх перетворення на офіційні спадкові

найменування, які упродовж VI-VIII століть побутували на англомовному ґрунті, дійшли до наших часів і побутують у якості прізвищ у сучасній англійській мові. Наведений фактичний матеріал служитиме джерелом подальшого вивчення шляхів розвитку лексичного складу англійської мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Костюченко Ю. П. Історія англійської мови. – К.: Радянська школа, 1963.– 426 с.
2. Мостовий М.І. Лексикологія англійської мови. – Харків: Основа, 1993. – 255 с.
3. Reaney P.H. The Origin of English Surnames. Routledge and Kegan Paul. – London, 1980. – 415 p.
4. Гусьніна Е.Б. Становление английской фамильной системы (По материалам источников VII-XVII вв.). Диссертация на соискание ученой степени к.ф.н. – Л., 1982. – 296 с.
5. Fransson G. Middle English Surnames of Occupation. – Lund, 1935. – 217 p.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

- AD Catalogue of Ancient Deeds (in progress).
AssCh Assize Rolls. Chetham Soc. 84, 1925.
AssDu Assize Rolls. Surtees Soc. 127, 1916.
AssGl Assize Rolls. Selden Soc. 59, 1940.
AssL Assize Rolls. Lancs Rec. Soc. 47, 49, 1904-5.
AssNb Assize Rolls. Surtees Soc. 88, 1891.
AssSa Assize Rolls. Salt Arch. Soc. III-VII, 1882-6.
AssSo Assize Rolls. Som. Rec. Soc., 4 vols., 1897-1929.
AssSt Assize Rolls. Salt Arch. Soc. III-VII, 1882-6.
AssWo Assize Rolls. Selden Soc. 58, 1940.
AssY Assize Rolls. Yorks Arch. Soc. 44, 1911.
Bart N.Moore. History of st Bartholomew's Hospital, London, 1918.
ColchCt Colchester Court Rolls, 3 vols., 1921-41.
Clerkenwell Clerkenwell Cartulary (Camden 3rd Ser. 71), 1949.
Cur Curia Regis Rolls. Pipe Rolls Soc., 14, 24.
DC F. M. Stenton, Danelaw Charters, London, 1920.
ELPN E. Ekwall. Early London Personal Names. Lund, 1947.
FA(Y) Feudal Aids, 6 vols., 1922-31.
Fees Book of Fees, 3 vols., 1922-31.
FF Feet of Fines. Pipe Rolls Soc., 4 vols., 1894-98.
FFC Feet of Fines. Cambs Antiq. Soc. 1891.
FFess Feet of Fines. Essex Arch. Soc., in progress.
GeldR The Geld Roll of 1084 (in DB).
Guisb Cartularium prioratus de Gyseburne (Surtees Soc. 86, 89), 1889-94.
Husting Calendar of Wills in the Court of Husting, 2 vols., 1889-90.
LLB Letter Books of the City of London, 11 vols., 1899-1912.
MESO G. Fransson. Middle English Occupational Terms, Lund, 1950.
Oseney Cartulary of Oseney Abbey (Oxford Hist. Soc. 89-91), 1929-31.
Pat Calendar of Patent Rolls (in progress).
P Pipe Rolls (Rec. Comm. 3 vols.), 1833-44.
RH Rotuli Hundredorum, 2 vols., 1812-18.
Riev Cartularium Abbathie de Rievalle (Surtees Soc. 83), 1887.
SRBeds Subsidy Rolls. Suffolk Green Books, 1925.
SRLo E. Ekwall. Two Early London Subsidy Rolls, Lund, 1951.
SRSf Subsidy Rolls. Suffolk Green Books, 3 vols., 1906-10.
SRSr Subsidy Rolls. Surrey Rec. Soc. 18, 33, 1923-32.
SRSx Subsidy Rolls. Sussex Rec. Soc. 10, 1900.
SRWo Subsidy Rolls. Worcs Hist. Soc., 4 vols., 1893-1902.
SRY Subsidy Rolls. Yorks Arch. Soc., Rec. Ser. 16, 21, 74. 1894-929.
Templars B. A. Lees, Records of the Templars, London, 1935.
WhC Coucher Book of Whalley Abbey (Chetham Soc. 10, 11, 16, 20) 1847.

Матеріал надійшов до редакції 10.04. 2008 р.

Добровольская О.Я. Французские заимствования в среднеанглийском языке, зафиксированные на антропонимном уровне.

Среднеанглийские названия фамильного типа периода активного формирования английской системы фамилий, фиксирующие в своих антропоосновах французские профессиональные названия, рассматриваются в статье как источник изучения лексических заимствований.

Dobrovolska O.J. French Borrowings in Middle English, Registered as Proper Names.

Middle English surnames, which appeared in the period of active formation of English system of surnames and survived up to nowadays, reflect French names of professions and serve the sources of lexical borrowings study.